

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΒΙΒΛΙΩΝ

Paul-Marie GAUDEMET, *Finances Publiques*, τόμος 2ος (impôt και emprunt) έκδοση 3η, 1981. - Οί εκδόσεις «Montchrestien» (158-160, rue Saint-Jacques. Paris. V) έκυκλοφόρησαν πρόσφατα την τρίτη Έκδοση των «Finances Publiques» (Β' τόμος, impôt και emprunt), του τακτικού (τόρα ομότιμου) καθηγητού στην Université de Droit, d' Économie et de Sciences Sociales τοῦ Παρισιού κ. Paul-Marie Gaudemet παλαιού και επιφανούς διδασκάλου τοῦ διοικητικού δικαίου στή γαλλική πρωτεύουσα, άσχοληθέντος στή διάρκεια δεκάδων ετών μέ τον κλάδο τοῦ δημοσιονομικού ιδίως δικαίου.

Ὁ κ. Paul-Marie Gaudemet, οικονομολόγος συγχρόνως και ιδίως νομικός, διαπρεπής διοικητικολόγος, έγινε ομότιμος μόλις πρό ολίγων μηνών, όταν έληξε τό ακαδημαϊκό έτος 1982 - 1983, μέ τήν ευκαιρία δέ αυτή τό Πανεπιστήμιο του πρόκειται να έκδώση εντός τοῦ έτους τιμητικό τόμο μέ συνεργασίες δημοσιολόγων και οικονομολόγων από τα Πανεπιστήμια ολόκληρης της Ευρώπης. Μέ τήν ίδια ευκαιρία έγράψαμε έδώ και τήν σύντομη αυτή βιβλιοκριτική μελέτη (compte - rendu), για να αναλύσωμε τήν κρινόμενη σήμερα συγγραφή τοῦ έν λόγω πανευρωπαϊκής φήμης καθηγητού και συγγραφέως, πού τόσα πολλά και αξιόλογα έργα έχει στό ενεργητικό του. Πραγματικά δέ ή συμβολή του στην καλλιέργεια και στην ανάπτυξη θεμάτων δημοσιονομικού δικαίου - μέ βάση τό ισχύον νομοθετικό καθεστώς στή μεγάλη μεσογειακή χώρα και φιλική μας γαλατική επικράτεια - είναι ύπεράνω κάθε συγκρίσεως, τουλάχιστον στα πλαίσια χώρου της μεσογειακής δυτικής Ευρώπης (μεταξύ Γάλλων, Ίταλών και Ισπανών).

Ὅπως ό πριν λίγα χρόνια κυκλοφορήσας πρώτος τόμος τοῦ λαμπροῦ αυτού συγγράμματος (*Finances publiques*, έκδ. 3η) (*Politique financière. Budget, Trésor*), έτσι και ό κρινόμενος έδώ δεύτερος τόμος εμπεριέχει μέν και ύλη οικονομική (θέματα σχετιζόμενα μέ τήν επιστήμη της δημοσίας οικονομικής), άλλα πρωταρχική βαρύτητα δίδει στή *νομική πλευρά* των αντίστοιχων θεσμών. Και τούτο επειδή, καθώς είπαμε, ή έρευνα έχει γίνει από τήν οπτική γωνία τοῦ δημοσιονομικού μάλλον δικαίου. Έτσι επέβαλλε ή ειδικότητα τοῦ συγγραφέα.

Και οι δύο τόμοι έχουν κυκλοφορήσει στή σειρά των *Précis Domat*, της πασίγνωστης στή Γαλλία «Collection: Université nouvelle», και ό κύριος στόχος τους είναι ή κατάρτιση τελειοφοίτων και ή επιμόρφωση νέων επιστημόνων στα αντικείμενα πού αποτελούν θέματα έρευνής της αξιολογότατης αυτής επιστημονικής πραγματείας.

Ειδικότερα προκειμένου για τόν δεύτερο τόμο, πού αποτελεί άλλωστε, μόνος αύ-

τός συγκεκριμένα, τό αντικείμενο της έδώ βιβλιοκριτικής μας ενασχόλησης, πρέπει νά σημειωθεί ότι οί δύο προηγούμενες του εκδόσεις είχαν κυκλοφορήσει τό 1969 και τό 1975, είχαν δέ σημειώσει απήχηση πανευρωπαϊκή, αφενός μέν έξ αιτίας του υψηλού επιστημονικού των επιπέδου, αφετέρου δέ και χάρις στή «διεθνή» θέση τής γαλλικής γλώσσας. Έδη έχουν γίνει και μεταφράσεις τής 3ης έκδ. σέ ξένες γλώσσες, μεταξύ τών οποίων και ή ρωσική.

Στα περί δημοσίων δανείων κεφάλαια του (σέ ολόκληρο τό πρώτο τμήμα τής συγγραφής) ό συγγραφέας ακολουθεί μια δική του μέθοδο και μια πολύ επιτυχή σειρά έρευνής, προτάσσοντας ένα πρώτο κεφάλαιο για τη γενική θεωρία περί δημοσίων δανείων και αναπτύσσοντας ακολούθως (σέ χωριστά κεφάλαια) τό νομικό καθεστώς τών δανείων (ιδίως τών ομολογιακών) και τά τοῦ εσωτερικού και εξωτερικού χρέους τής Γαλλίας. Και τό μέν νομικό καθεστώς τών ομολογιακών δανείων μοιάζει λίγο - πολύ σέ δλες τις ευρωπαϊκές χώρες, πού προσφεύγουν δλες, χωρίς εξαίρεση, στην κατά σημαντικό μέρος τροφοδότηση τών δημοσίων τους οικονομικών αφαιρώντας τά διαθέσιμα και οικειοθελώς διδόμενα ποσά τοῦ ιδιώτη - αποταμιευτή. Ακόμη και χώρες πλούσιες και χωρίς πολλές δημοσιονομικές στενότητες, όπως ή Έλβετία, εκδίδουν ομολογιακά κρατικά δάνεια. Έ οικονομική δέ πλευρά τής Ερευνάς, πού σχετίζεται μέ τή φύση τών ομολογιακών δανείων, απασχολεί σέ πολλές παραγράφους τον συγγραφέα, εξαιτίας τής μεγάλης διαφοράς αντιλήψεων μεταξύ αφενός τών κλασικών οικονομολόγων τής παλαιάς εποχής, πού έβλεπαν μίαν άκρα αντίθεση μεταξύ τών δύο αυτών πηγών εισροής κρατικού χρήματος (τοῦ φόρου και τοῦ ομολογιακού δανείου), και αφετέρου πολλών νεωτέρων οικονομολόγων, πού βλέπουν μεγάλες ομοιότητες ανάμεσα στις δύο αυτές πηγές προσπορισμοῦ δημοσίων εσόδων, ομοιότητες πού υπάρχουν αναντίρρητα για τόν οικονομολόγο και για τον παρατηρητή τής κοινωνικής πραγματικότητας και τής πορείας τής οικονομικής ζωής, υπάρχουν παρ' όλη τήν τόσο αντίθετη νομική φύση μεταξύ φόρου και όμολογιακού δανείου.

Σέ παλαιά χρόνια (γύρω στα 1920) ό Vilfredo Pareto δίδασκε στή Λωζάννη δι ή προσφυγή σέ δανεισμό αποτελεί μίαν απερίσκεπτη και ανεύθυνη οικονομική πολιτική (finanza allegra), ενώ ή επιβολή επιπρόσθετων φόρων σέ δύσκολους καιρούς, συνδυασμένη και μέ τόν περιορισμό τών δημοσίων δαπανών, έχει δπου υπάρχουν «ελαστικοί» τομείς δαπανών, αποτελεί μίαν ηρωική και «σπαρτιατική» οικονομική πολιτική (finanza eroica).

Πόσο έχουν αλλάξει οί ιδέες και οί πεποιθήσεις άπό τότε! Πολλοί νεώτεροι οικονομολόγοι και εκπρόσωποι τοῦ κλάδου επιστήμης τοῦ δημοσιονομικού δικαίου τείνουν σέ μίαν (απαράδεκτη κι απίστευτη άλλοτε) προσέγγιση μεταξύ φόρου και προσφυγής σ' εσωτερικό δανεισμό, μέ τή μορφή ιδίως εκδόσεως ομολογιακών εθνικών δανείων ή έντοκων γραμματίων. Τήν σχεδόν ταύτιση (!) αύτη του δανείου προς τόν φόρο (άπό οικονομικής πάντοτε πλευράς, άσχετα προς τά απαραβίαστα «τείχη» και τά «στεγανά» τών εντελώς χωριστών νομικών μορφών) υποστηρίζει, μεταξύ άλλων, άπό τους νεώτερους, κι' ό Maurice Duverger (Finances publiques, Collection «Thémis», 9η έκδ., 1978, σελ. 155 έπ), λέγοντας δι οί δύο αυτές πηγές δημοσίων έ-

σόδων μοιάζουν σέ μεγάλο βαθμό. Ό εγγραφόμενος στό ομολογιακό δάνειο τροφοδοτεί μια πηγή κρατικών εσόδων, πέραν τών όσων έχει καταβάλει στό δημόσιο υπό τή μορφή της φορολογίας. Είναι μια επιπρόσθετη και «οικειοθελής» φορολογία, πού τήν ήμερα της έγγραφης φαίνεται ωσάν να είναι προς όφελος τοῦ κοιμιστή τής ομολογίας (χάρις στα τοκομερίδια και στην προοπτική τής μελλοντικής εξόφλησης), μια φορολογία πού γίνεται και *χωρίς πολιτικό κόστος* για τόν κοινοβουλευτικό υπουργό τών οικονομικών τής εποχής τής εκδόσεως τοῦ δανείου. Μέσα διαφημίσεως, επίκληση τής φιλοτιμίας τοῦ πολίτη να βοηθήσει μέ τό αζημίωτο τό κράτος, έξαρση τών εθνικών σκοπών τοῦ δανείου, παρωθοῦν τους αποταμιευτές στις έγγραφες, πού τους φαίνονται ανώδυνες καί μάλιστα επωφελείς και συμφερότερες από κάθε άλλη μορφή επενδύσεως τών διαθεσίμων τοῦ Ιδιώτη.

Ό Maurice Duverger καί οι ομοϊδεάτες του υποστηρίζουν διι ὕστερα από αρκετά χρόνια οί εγγραφέντες θά αντιληφθοῦν διι επρόκειτο στην ουσία περί φορολογίας, καί μάλιστα «ηθελημένης» καί διι αντιδημοτικῆς, κάθε άλλο. "Ὑστερα από χρόνια φαίνεται καθαρά διι οί εγγραφέντες στό ομολογιακό δάνειο ἔδωσαν οικειοθελώς ἓνα «διαθέσιμο τμήμα τής περιουσίας τους», μικρότερο ή μεγαλύτερο, στό δημόσιο, αφαιρώντας αυτό τό «τμήμα περιουσίας» από τά ποσά πού θά μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν για τήν αγορά καταναλωτικών αγαθών.

Πράγματι καθίσταται φανερό ὕστερα από μερικά χρόνια διι ή εξόφληση γίνεται σέ νόμισμα πληθωρικό, δπως ἄλλωστε καί οί τόκοι δίδονται σέ νόμισμα πληθωρικό καί χωρίς αγοραστική δύναμη, αν εξαιρέσει μάλιστα κανείς τά αρχικά εξαμηνιαία τοκομερίδια. Ἡ υποτίμηση τών χαρτονομισμάτων αποτελεί οικονομικό φαινόμενο *μόνιμο καί παγκόσμιο*, σ' ἄλλες τις χώρες καί σ' ἄλλες τις ηπειρούς. Μόνο ὁ ρυθμός της ποικίλλει ανάλογα μέ τήν εθνική οικονομία τής καθεμιάς χώρας καί μέ τήν πορεία τής δημόσιας ζωῆς (πόλεμος, εἰρήνη, πολιτικές καί κοινωνικές αναταραχές κλπ.). Ἡ ἐξυπηρέτηση λοιπόν τών εθνικών δανείων δέν επιβαρύνει τις «διάδοχες γενεές», τόσο πολύ, δσο φαίνεται στην εποχή τής εκδόσεως τοῦ ομολογιακοῦ δανείου. Ἡ ἐκδοση τοῦ δανείου δέν είναι μια εφαρμογή τής *finanza allegra*, δπως υποστήριζε στή Λωζάννη ὁ ἰταλοελβετός Vilfredo Pareto. Ἀποτελεί μιά γνωστική καί συμφέρουσα στό δημόσιο οικονομική πολιτική κατά τόν Maurice Duverger καί τους ομοϊδεάτες του. Ἡ ἐξυπηρέτηση τοῦ δανείου - μέ τήν ἀπόδοδο τών ετών - ἔχει δημοσιονομικό κόστος πολύ μικρότερο ἀπό ὅ,τι φαινόταν στην εποχή τής εκδόσεως, λόγω τής ἓν τω μεταξύ αυξήσεως τοῦ ακαθάριστου ἔθνικοῦ προϊόντος (*produit national brut*) καί τής υποτιμήσεως τοῦ νομίσματος.

Ό συγγραφέας μας, ὁ κ. Paul-Marie Gaudemet, απομακρύνεται κι ἀπό τις δύο ὡς ἄνω ἀπόλυτες αντιλήψεις. Δέν δέχεται οὔτε τήν ἀπόψη τής ἀκρας αντιθέσεως μεταξύ φόρου καί δανείου τών κλασικών οὔτε τήν εκδοχή τής περίπου ταύτισης φόρου καί δανείου τών νεωτέρων. Ὑποστηρίζει στις σελ. 15 ἔως 18 μιά τρίτη μέση εκδοχή, «ρεαλιστική» καθώς τήν ἀποκαλεί, πού τήν στηρίζει στον εντελώς ἰδιότυπο χαρακτήρα τής αφαιρέσεως χρημάτων τών ιδιωτῶν δια τής εκδόσεως ομολογιακῶν δανείων. Λέγει διι ή ἐλάττωση τής περιουσίας τοῦ εγγραφόμενου στό δάνειο αποταμιευτή είναι διι ολοκληρωτική, καθώς γίνεται στην πληρωμή τοῦ φόρου, καί ἰδίως

δχι άμεση. Έχει έναν κάπως βραδύ ρυθμό. Τό εσωτερικό δάνειο μόνο για τό μέλλον καθιστά αναγκαία την αφαίρεση μέρους του εισοδήματος των πολιτών (ύπό μορφήν γνήσιου φόρου) (πρόκειται εδώ δχι για τους εγγραφέντες στό ομολογιακό δάνειο, αλλά για την ολότητα των φορολογουμένων πολιτών), μέ τόν σκοπό να διατεθή αυτό τό «τμήμα εισοδήματος» για τήν εξυπηρέτηση του έθνικοϋ δανείου. Διαφορετικά άλλως τε είναι τώρα τα πρόσωπα των φορολογουμένων (μέ τήν μορφή του γνήσιου φόρου) και διαφορετικός ό βαθμός υποχρεωτικότητας (νομική) (μέ εξαναγκασμό). Ένώ τα πρόσωπα τών κομιστών ομολογιών ήσαν άλλα και άλλες ήταν οί σκέψεις πού τους κινούσαν για νά εγγραφούν (ψυχολογικοί λόγοι, εσφαλμένοι υπολογισμοί για τή δήθεν νομισματική σταθερότητα κλπ.). Έ νομική υποχρεωτικότητα (για τήν απώλεια τοϋ τμήματος εκείνου τής περιουσίας τους) ήταν και είναι ανύπαρκτη σ' αυτούς τους τελευταίους. Τα μόνα κοινά μεταξύ φόρου και δανείου είναι: α) ή «απώλεια τμήματος περιουσίας του αποταμιευτή» (πού γίνεται εις μέν τόν γνήσιο φόρο κατά τρόπο άμεσο, εις δέ τήν έγγραφη για απόκτηση ομολογίας «σύν τω χρόνω» και μέ κάποια καθυστέρηση) και β) ή μείωση τών αγοραστικών δυνατοτήτων τοϋ ιδιώτη σέ αγαθά καταναλωτικά, πού γίνεται και στίς δύο περιπτώσεις αφαιρώντας ένα «τμήμα περιουσίας» τοϋ πολίτη.

Έτσι στίς παρ. 406 έως 409 ό συγγραφέας μας απεικονίζει αυτή τήν κατά τήν δική του άποψη «ρεαλιστική» θέση και εκδοχή για τήν εντελώς ιδιότυπη φύση τής αφαιρέσεως ιδιωτικού χρημάτων μέ τή μορφή τής εκδόσεως έθνικοϋ δανείου, ως πηγής προσπορισμοϋ χρημάτων για τα δημόσια ταμεία, αντικρούοντας τόσο τους κλασσικούς όσο και τους «νεωτερίζοντας» (M. Duverger, ένθ. άνωτ. 1978, P. Lallumière, L' emprunt public, 1976). Και πρέπει νά λεχθεί διι είναι πραγματικά επιτυχής και πειστική ή ανάπτυξη τής απόψεως του.

Στίς επόμενες παραγράφους (παρ. 409 έπ.) (νά σημειωθεί μ' αυτή τήν ευκαιρία διι υπάρχει ενιαία αριθμηση παραγράφων από τόν Α', τόμο και πέρα, πού συνεχίζεται και στον εδώ κρινόμενο Β' τόμο) ό συγγραφέας εκθέτει τους δικαιολογικούς λόγους (πολιτικούς, δημοσιονομικούς και έθνικοοικονομικούς) τής προσφυγής στην έκδοση εθνικών ομολογιακών δανείων, τις προϋποθέσεις επιτυχίας τής εκδόσεως (αγωγή τοϋ πολίτη - esprit civique - πατριωτική διάθεση, ύπαρξη περισσευμάτων τοϋ καταναλωτή - αποταμιευτή, διαφώτιση για τόν επιβαλλόμενο περιορισμό τών τάσεων τής καταναλωτικής κοινωνίας, εμπιστοσύνη προς τό δημόσιο συνεχεία παλαιότερης βιωματικής κοινής εμπειρίας, κατάλληλη εποχή: αύξηση τών ιδιωτικών εισοδημάτων κλπ.) και άλλα συναφή θέματα. Συνεχίζει (παραγρ. 426 έπ.) απεικονίζοντας τό νομικό καθεστώς τής εκδόσεως δανείων (μέ βάση τό γαλλικό δημοσιονομικό δίκαιο) και εκθέτει τις ποικίλες μορφές στην τεχνική τής εκδόσεως (άμεση διάθεση τών ομολογιών από τό κράτος, πρακτόρευση μέσω τραπεζών, δημοσία έγγραφη, εισαγωγή τών τίτλων στό χρηματιστήριο κλπ.). Άναπτύσσει επίσης τά τών επιτοκίων, τά τών εγγυήσεων για τήν απρόσκοπη εξυπηρέτηση τοϋ δανείου, τά τών ψυχολογικών αιτίων πού καθιστούν ενδεδειγμένο σέ μερικές χώρες (δχι πάντως στην Άγγλία, δπου ή κοινή γνώμη δέ εκτιμά πολύ τόν παράγοντα «τύχη»), τόν συνδυασμό τοϋ τοκομεριδίου μέ τό σύστημα τών λαχνών κλπ.

Οι παραγρ. 451 έως 472 είναι αφιερωμένες στην ανάπτυξη του θέματος της εξοφλήσεως του εθνικού δανείου. Οί επόμενες (παρ. 473 έως 485) δίνουν μια πλήρη εικόνα του δημοσίου χρέους της Γαλλίας (τόσο του εσωτερικού, όσο και του εξωτερικού). Στο πρώτο (στο εσωτερικό) ανήκει κι η ανάπτυξη του θέματος (παραγρ. 483 bis) του αναγκαστικού δανείου του 1976, πού είχε επιβληθεί τότε (μέ τό décret της 12 Νοεμβρ. 1976) για να δοθούν αποζημιώσεις στον αγροτικό πληθυσμό της Γαλλίας (καλλιεργητές, θύματα της εξαιρετικής ξηρασίας του καλοκαιριού του 1976) και πού έμεινε στη δημοσιονομική τής χώρας ιστορία μέ τό όνομα «φόρος για τήν ξηρασία» (impôt «sécheresse»). Και άλλα πολλά κι έξ ίσου ενδιαφέροντα θέματα διαπραγματεύεται ό συγγραφεύς.

Έδώ τελειώνει ή ανάπτυξη για τα εθνικά δάνεια και από τήν παρ. 486 και έπ. αρχίζει ή δημοσιονομική διαπραγματεύση περί των φόρων. Ό συγγραφέας παραπέμπει σέ πολλά σημεία στό «Droit Fiscal» των G. Tixier και G. Gest (3η έκδ.) (1981) καθώς και στό «Droit Fiscal» των Grotabas και Cotteret (1980) και σέ άλλα δημοσιονομικού δικαίου συγγράμματα (πάντοτε γαλλικά), των όποιων συνιστά και τήν παράλληλη μελέτη. Τα θέματα των φόρων είναι περισσότερο οικεία στον Έλληνα μελετητή, γιατί στό θετό τους δίκαιο οί δύο μας χώρες έχουν πολλά κοινά σημεία. Τονίζει ό κ. Paul-Marie Gaudemet τήν ανάγκη νομοθετικού (από τις Βουλές) θεμελίου για τή θέσπιση και τήν είσπραξη των φόρων, τόν «εξαναγκαστικό» τους χαρακτήρα (εκτέλεση μέ τήν αυταπάγγελτη ενέργεια τής δημοσίας διοικήσεως, τήν action directe, και μέ εφαρμογή τής νομοθεσίας περί είσπράξεως δημοσίων εσόδων), εκθέτει τις ποικίλες κατηγορίες των φόρων, τις επιτρεπτές μεθόδους έλεγχου έκ μέρους των φοροτεχνικών υπηρεσιών (τους νομίμους τρόπους εξατομικεύσεως τής φορολογικής ένοχης) κλπ. Από τις παρ. 758 και έπ. αναπτύσσει τά των αντιδράσεων των φορολογουμένων έναντι των φορολογικών των υποχρεώσεων και προτείνει μέτρα για τόν περιορισμό τής φοροδιαφυγής (παραγρ. 781 έπ.) Σημειωτέον σ' αυτό τό σημείο ότι ό ίδιος ό κ. P.-M. Gaudemet, σέ διάλεξη του στην 'Αθήνα, υπό τήν αιγίδα τής 'Εταιρείας Διοικητικών Μελετών, είχε αναπτύξει στη μεγάλη αίθουσα του Δικηγορικοῦ Συλλόγου 'Αθηνών στίς 15 'Οκτωβρίου 1979 αξιολογότερες απόψεις για τις προϋποθέσεις βελτιώσεως των σχέσεων μεταξύ τής φορολογικής εξουσίας του κράτους και του φορολογουμένου (στό περιοδικό «Διοικητική Δικαιοσύνη», τεῦχος 1ον του 1982, δημοσιεύτηκε και ελληνική μετάφραση από τόν Σύμβουλο τής 'Επικρατείας κ. 'Αναστάσιο Μαρίνο).

'Από τή σελ. 306 και πέρα (παραγρ. 788 έπ.) ό κ. Gaudemet διαπραγματεύεται τους θεσμούς των διοικητικών διαφορών τής ουσίας σέ θέματα φορολογίας. Σ' αυτό τό αντικείμενο - τό λεγόμενο στη Γαλλία «contentieux fiscal» - διακρίνει σέ χωριστά κεφάλαια τήν οργάνωση δικαστηρίων για τις φορολογικές διενέξεις (παραγρ. 790-800) και απεικονίζει τό διαδικαστικό (δικονομικό) δίκαιο (παραγρ. 801 έπ.) τής χώρας του. Τονίζει διττή Γαλλία ή δικαιοδοσία ανήκει στα τακτικά διοικητικά δικαστήρια τής ουσίας (tribunaux administratifs), ιδίως όταν πρόκειται για τους άμεσους φόρους, μέ τους οποίους συναρτάται πάντοτε μια μονομερής εξουσιαστική εκτελεστή διοικητική πράξη, ή πράξη «φορολογικής έγγραφης» (τό φύλλο έλεγχου). Η

τακτική πολιτική δικαιοσύνη έχει δικαιοδοσία ιδίως για τους δασμούς. Όλα αυτά όμως με πολλές εξαιρέσεις και με τίς ενδεδειγμένες ιδιοτυπίες σέ αντικείμενα διαδικασίας.

Σ' αυτά τα διαδικαστικά θέματα τό δίκαιο των φορολογικών διενέξεων εμφανίζει στή Γαλλία μια χαρακτηριστική αυτονομία καί οί δικονομικοί θεσμοί του είναι οί θεσπιζόμενοι στα αρθρ. 1930 καί επόμενα του γενικού φορολογικού κώδικα καί στό κανονιστικό νομοθετικό διάταγμα της 27 Δεκ. 1963, πού προσπάθησε να εναρμονίσει καί να επιτύχει μια σχετική ενοποίηση μεταξύ τών δύο διαδικασιών (ενώπιων των πολιτικών δικαστηρίων αφενός καί αφετέρου ενώπιον τών διοικητικών δικαστηρίων στή Γαλλία). Ή νομοθεσία της φίλης χώρας έχει εισαγάγει μιά συνοπτική διαδικασία ενώπιον της πολιτικής δικαιοσύνης (κατ' αρχήν για να προσπείσει τά συμφέροντα τοῦ πολίτη σέ θέματα έμμεσων φόρων), ενώ έχει θεσπίσει μιά διεξοδικότερη καί τυπικότερη καί κάπως πιο πολύπλοκη διαδικασία σέ αντικείμενα άμεσων φόρων (ενώπιον τών τακτικών διοικητικών δικαστηρίων). Ή απόφαση δηλαδή τοῦ πολιτικού δικαστηρίου δέν προσβάλλεται μέ έφεση (εκδίδεται σέ πρώτο καί συνάμα τελευταίο βαθμό). Κατ' αυτής είναι παραδεκτή μόνο ή αίτηση αναίρεσεως ενώπιον τοῦ 'Ακυρωτικού (Cour de Cassation). 'Αντιθέτως ή απόφαση τοῦ διοικητικού δικαστηρίου μπορεί να προσβληθεί μέ έφεση ενώπιον τοῦ Conseil d' État. Σ' αυτό τό τελευταίο ανήκει ή δευτεροβάθμια κρίση τής ουσίας της φορολογικής διενέξεως.

Στις παραγρ. 811 καί έπ. ό κ. Paul-Marie Gaudemet αναπτύσσει τό φορολογικό σύστημα τής Γαλλίας. Προηγείται ένα κεφάλαιο μέ τήν ιστορία τών γαλλικών φορολογικών θεσμών (άπό τό 1789 καί πέρα), δπου μάλιστα εκθέτει ό συγγραφεύς μας καί τόν νεοεισαχθέντα τό 1954 - 1955 φόρο τής προστιθέμενης άξιας. 'Ανεξάρτητα προς τά επιμέρους είδη τών φόρων ό κ. Gaudemet σημειώνει καί τονίζει τήν συνθετικότητα τοῦ γαλλικοῦ φορολογικοῦ συστήματος, τήν σέ υψηλά επίπεδα ποσοτών (έπί τοῦ ακαθαρίστου έθνικοῦ προϊόντος) απόδοση του, καί άλλα κύρια χαρακτηριστικά του. Τό 1979 υπολογίζει τήν απόδοση τών γαλλικών φόρων σέ 41% επί τοῦ ακαθαρίστου έσωτερικοῦ προϊόντος (έναντι τοῦ 36,20% ως μέσου δρου τών χωρών πού μετέχουν στην 'Οργάνωση Οικονομικής Συνεργασίας καί 'Αναπτύξεως (OCDE). Για τόν φόρο τής προστιθέμενης άξιας πραγματεύεται ειδικότερα (στις παραγρ. 846 - 883), μέ γνώμονα πάντοτε τά γαλλικά πρότυπα.

'Απεικονίζει τή φορολογία τοῦ εισοδήματος στή Γαλλία στις παραγρ. 884 - 945 για τά φυσικά πρόσωπα. Για τίς εταιρείες καί γενικότερα για τά νομικά πρόσωπα στις παραγρ. 946 - 962. Θεωρεί εντελώς άντεδεδειγμένη τή φορολογία τοῦ κεφαλαίου (πλην τών φόρων κληρονομιών, δωρεών καί μεταβιβάσεως ακινήτων), γιατί το μόλις 5,8% (τής σύνολης απόδοσης τών φόρων) πού αυτή ή φορολογία (κεφαλαίου) αντιπροσωπεύει στή Γαλλία (προϋπολογισμός τοῦ 1980), αποτελεί κατά τόν συγγραφέα ποσοστό αμελητέο έναντι τών μειονεκτημάτων καί άντεδειξεων πού συνεπάγεται ή μείωση περιουσίας τοῦ πολίτη (φοβερό πολιτικό κόστος, πάγωμα τής οικοδομικής δραστηριότητας, σταμάτημα τής μεταβίβασης ακινήτων, μείωση τών μεταναστευτικών εμβασμάτων, αποδυνάμωση τών συναλλαγματικών αποθεμάτων τής χώρας κλπ.) (βλ. παραγρ. 963, στό τέλος).

Όσο για την επιβολή του φόρου «στις μεγάλες περιουσίες» στη Γαλλία (άρθρα 2 - 11 του φορολογικού νόμου του 1982) (Journal officiel, No 1160 του 1981), αυτή ερευνάται στις παραγρ. 985 έπ. σέ χωριστό τεύχος, επειδή ή έναρξη κυκλοφορίας τής έδώ κρινόμενης έκδοσης (1981) του Β' τόμου του συγγράμματος είχε προηγηθεί αυτής. Ύπολογίζονται δέ σέ διακόσιες χιλιάδες οί υποκειμένοι σ' αυτό τόν φόρο στη Γαλλία, οί κάτοχοι δηλαδή των «μεγάλων περιουσιών» (άνω τών τριών εκατομμυρίων γαλλικών φράγκων για τό κάθε φυσικό πρόσωπο ή καλύτερα για τό κάθε «νοικοκυριό»: ménage ή foyer), (πατέρας, μητέρα και ανήλικα παιδιά). Συνυπολογίζεται ολόκληρη ή περιουσία του κάθε ménage (foyer). Η εκτίμηση του ύψους τής περιουσίας σύμφωνα μέ τό νόμο του 1982 γίνεται κατά τους κανόνες πού ισχύουν στην φορολογία τών κληρονομιών (και ή ίδια φοροτεχνική περίπου εφαρμόζεται). Προβλέπει όμως ό συγγραφέας μας δι τόν ετήσιο κόστος τών έλεγχων, τών διαδικασιών, τών φορολογικών δικών, τών ερευνών τών οικονομικών εφοριών για τήν ανακάλυψη τής τυχόν άποκρυβείσης περιουσίας κλπ. είναι πιθανό δι θα υπερκαλύψει τήν ετήσια απόδοση αυτού του φόρου, τουλάχιστον στα πρώτα χρόνια εφαρμογής τής νέας αυτής φορολογίας.

Η τρίτη αυτή έκδοση του συγγράμματος ακολουθεί βασικά τίς δύο προηγούμενες εκδόσεις στη διάρθρωση τής ύλης. Δέν έχουν όμως γίνει άπλες «προσθήκες για τήν ενημέρωση τής ύλης». Κάτι πολύ περισσότερο έχει κάμει ό συγγραφέας και πιο ουσιαστικό: Τα κυριότερα κεφάλαια-έχουν γραφεί από τήν αρχή. Έτσι έχει ό μελετητής μία πιο σύγχρονη απεικόνιση τών ισχυόντων θεσμών δημοσιονομικού δικαίου στη Γαλλία και μία τελειότερη διψη τών πηγών τών δημοσίων εκεί εσόδων. Ό συγγραφέας, πού είναι, παράλληλα μέ τήν καθηγητική του ιδιότητα, και μέλος του Γνωμοδοτικού συμβουλίου τών φόρων στό Παρίσι, δείχνει στό βιβλίο αυτό ολόκληρη τήν πλούσια εμπειρία του σέ θέματα νομολογιακών λύσεων, σέ αντικείμενα φοροτεχνικής, χρησιμοποιήσεως τής μηχανογραφήσεως κλπ. Ό πρόλογος τής τρίτης έκδοσης, γραμμένος τόν Αύγουστο του 1981, σέ μία εποχή πολύ κοντινή «στη χαραυγή μιας επταετίας πού επαγγέλλεται τήν αλλαγή», καθώς γράφει ό ίδιος («à l'aube d' un septennat qui se réclame du changement»), απενίζει και προς τό μέλλον. Στον πρόλογο τονίζονται δηλαδή και οί προοπτικές αποδόσεως τών φορολογικών μεταρρυθμίσεων, μέ τίς όποιες τελούν σέ συνάρτηση αισθήματα αισιοδοξίας, μέ εξαίρεση τά αντικείμενα πού συνάπτονται μέ τή φορολογία του κεφαλαίου.

Τό υψηλό επίπεδο επιστημονικής σκέψεως του διδασκάλου είναι έκδηλο και στο βιβλίο του αυτό, πού επιστέφει μία συγγραφική επίδοση σαράντα ετών περίπου (ήταν υφηγητής από τό 1946). Η μέθοδος του είναι άρτια, ή εργασία του πολύ επιμελημένη, ή δέ ευσυνειδησία και ή υπευθυνότητα αποτελούν, καθώς σέ όλα του τά έργα δημοσιονομικού δικαίου, τά κύρια γνωρίσματα και τούτου του συγγράμματος του. Και επειδή ό κύριος σκοπός του έργου είναι διδακτικός, μεριμνά ό συγγραφέας να προσθέτει, σέ κάθε αρχή κεφαλαίου, και χρήσιμους τίτλους παρεμφερών συγγραμμάτων, συνιστώντας τα για «παράλληλη μελέτη»: του Maurice Duverger (Finances publiques) (1978), του Jean Cluzel (μέ τόν ίδιο τίτλο, 1980), του Pierre Lalumière (μέ τόν ίδιο τίτλο, 1976), του Jacques Magnet (Droit budgétaire et comptabili-

τέ publique) (νομικό λεξικό) (1980) του R. Muzellec (Finances publiques, 1979) και άλλων, πού και άνωτ. στη βιβλιοκριτική τούτη εργασία τά έχω αναφέρει (βλ. άνωτ.).

Καθηγητής ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΙΧ. ΠΑΠΑΧΑΤΖΗΣ